

Tomasz Ochowski

Centrum Historii Organizacyjnej
Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego
<https://orcid.org/0000-0001-8343-4071>

Aleksandra Wilińska

<https://orcid.org/0009-0005-1960-0211>

Aleksander Wiliński

<https://orcid.org/0009-0003-7441-2868>
refleksyjni praktycy biznesu,
współpracownicy Centrum Historii Organizacyjnej
Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego

Historiografia stosowana? Przyczynkarskie (na razie) wykorzystanie myśli Andrzeja Wierzbickiego dla potrzeb nauk o zarządzaniu*

Zarys treści: Tematem artykułu jest opis pierwszych przyczynków badawczych do wykorzystania dorobku historiograficznego Andrzeja Wierzbickiego w naukach o zarządzaniu. Przyczynki te mają charakter prac licencjackich oraz magisterskich studentów Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, powstałych w ramach działalności Centrum Historii Organizacyjnej na tym Wydziale. Pierwsza część artykułu sygnalizuje główne punkty interakcji pomiędzy naukami historycznymi oraz naukami o zarządzaniu na świecie i w Polsce.

The content outline: The article describes the first research contributions to the use of Andrzej Wierzbicki's historiographic achievements in management studies. These contributions are in the form of bachelor's and master's theses by students of the Faculty of Management of the University of Warsaw, created as part of the activities of the Center for Organizational History at this Faculty. The first part of the article indicates the main points of interaction between historical studies and management studies in the world and in Poland.

---

* Autorzy niniejszego artykułu świadomie pozostają przy nazwie uprawianego przez nich obszaru wiedzy sprzed ostatnich zmian w tym zakresie wprowadzonych przez MEN. Obecnie obowiązującą ministerialną terminologię, wprowadzającą rozszerzenie „i jakości”, uważają za sztuczną, nieprzystającą do teorii i praktyki badawczej omawianej dziedziny.

Słowa kluczowe: historia biznesu, historiografia, nauki o zarządzaniu i jakości, Andrzej Wierzbicki

Keywords: business history, historiography, management and quality sciences, Andrzej Wierzbicki

Wstęp

Pisanie o wkładzie intelektualnym, jaki wniósł Andrzej Wierzbicki do zarządzania – czyli dziedziny wiedzy odległej od historii i raczej przez współczesnych luminary nauk historycznych niemile widzianej w roli potencjalnego partnera poznawczego¹ – obarczone jest sporym ryzykiem. I nie chodzi tylko o fakt ciągłego „mijania się” przedstawicieli dziedzin badań dotyczących przeszłości i tych poświęconych światu organizacji, o czym będziemy nieco pisać na kartach naszego artykułu.

Szczególne wyzwanie stanowią przede wszystkim standardy, które już przed laty wyznaczył poszukiwaniom poznawczym z pogranicza nauk o organizacji i historii historiografii sam Andrzej Wierzbicki. Sprowadzają się one do bardzo serio potraktowanej zasady krytycyzmu.

Konwencja niniejszego numeru „Klio Polskiej” – *in memoriam* profesora Wierzbickiego – usprawiedliwia odwołanie się do anegdoty. Pozwalamy sobie więc przywołać intelektualną przygodę jednego ze współautorów niniejszego tekstu (Tomasza Ochowskiego) ze wspomnianym uczonym. Gdy Ochowski przesłał Profesorowi swoją pracę habilitacyjną, ten zaczął od niej kolejne spotkanie seminarium w Instytucie Historii PAN. Przyszły habilitant zapamiętał to dobrze, szczególnie pierwsze zdanie Wierzbickiego, bardzo stanowcze: „Trzeba wycofać książkę z druku... za dużo cytuje Pan Wierzbickiego”. Gdy autor omawianej pozycji tłumaczył się „gęsto”, że bez wydania książki teraz nie dotrzyma ostatecznych terminów habilitacyjnych, że publikacja jest już „na szrotkach” itp., itd., Profesor po pewnym czasie nieco złagodził swój osąd, mówiąc mniej więcej coś takiego (cytat z pamięci T.O.): „Pod koniec wstępu mnie Pan krytykuje... to Pana ratuje... może być” (można drukować).

---

¹ Środowisko, jakie stworzył profesor Wierzbicki wokół redakcji „Klio Polskiej”, stanowiło w tym kontekście miły dla niżej podpisanych, polski wyjątek. O trudnościach rozwoju podejścia historycznego w naukach o zarządzaniu pisaliśmy już w innych miejscach; zob. np. P. Górski, T. Ochowski, *Scientific Editors' Note*, „Problemy Zarządzania – Management Issues” 18, 2020, nr 2(88), Issue subject: *Management as a Historic Symphony – Historic Approach to Organizational Studies*, s. 5–10. Najbardziej znaną, nieudaną próbę współpracy historyków biznesu ze środowiskiem „Annales”, podjętą u początków kształtowania się historii biznesu jako dyscypliny akademickiej, sygnalizujemy w dalszej części niniejszego artykułu. Uważamy bowiem tę próbę za bardzo symptomatyczną nie tylko z historycznego punktu widzenia. Nasze doświadczenie, szczególnie polskie, choć nie tylko, polega przede wszystkim na napotykananiu najbardziej radykalnej formy krytyki historyków wobec tekstów z dziedziny zarządzania poruszających problematykę przeszłości, tj. permanentnego milczenia, jak przed laty lapidarnie opisał zjawisko tego typu W. McKinley Runyan, *Historie życia a psychobiografia. Badania teorii i metody*, tłum. J. Kasprzewski. Warszawa 1992.

Jeden z wyrazistych przykładów krytycyzmu historiograficznej myśli Wierzbickiego stanowi jego stanowisko w sprawie dojrzałości polskich badań nad przeszłością własnego narodu. Jeśli przyjąć, że najbardziej dojrzałą formę organizacyjną działalności intelektualnej stanowią szkoły naukowe, to dziedzictwo i współczesność dyscyplin zajmujących się w naszym kraju badaniami dziejów uczy w tym kontekście skromności, szczególnie jeśli chodzi o aspekt ilościowy. Konkluzja Andrzeja Wierzbickiego, który następująco podsumował konceptualizację rozwoju polskiej myśli historycznej w ciągu wieków: „Zwykło się u nas rozróżniać i przeciwstawiać dwie szkoły historyczne – krakowską (Kalinka, Szujski, Bobrzyński i in.) oraz warszawską (m.in. Rembowski, Korzon, Smoleński)”² – każe spojrzeć realistycznie, choć też bez zbyt dużych kompleksów, na osiągnięcia kraju o statusie półperyferyjnym.

Jeśli wziąć pod uwagę fakt, że historiograficzna analiza prac Władysława Smoleńskiego, intelektualnego lidera szkoły warszawskiej, należała do wczesnych przedsięwzięć naukowych, które podejmował Wierzbicki i wracał do tej postaci na kartach swych kolejnych publikacji, to można wysunąć hipotezę, że właśnie wspomniane szkoły historyczne, traktowane jako przedmiot badań, konstytuowały konsekwentny krytycyzm myśli historiograficznej autora *Sporów o polską duszę*³. Już z przywołanych przez nas tekstów poświęconych Smoleńskiemu, współautorstwa lub autorstwa bohatera niniejszego numeru „Klio Polskiej”, powstałych w późnych latach 70. ubiegłego stulecia, wyłaniała się wizja warsztatu historyka, który wręcz istotowo łączy dążenie do obiektywizmu i zaangażowanie ideowe, będące niezbywalną konsekwencją realizacji misji społecznej, dla przedstawicieli szkół krakowskiej i warszawskiej przybierającej postać misji narodowej⁴.

² A. Wierzbicki, *Sporo o polską duszę. Z zagadnień charakterologii narodowej w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, wyd. 2. rozsz., Warszawa 2010, s. 9. Wierzbicki jednocześnie przyznawał, że niektórzy badacze rangę szkół naukowych przypisują także innym, poza dwoma wymienionymi, środowiskom polskich historyków. Na przykład Marian Henryk Serejski, i nie tylko on, pisał o dziewiętnastowiecznej szkole lwowskiej; zob. *Historycy o historii. Od Adama Naruszewicza do Stanisława Kętrzyńskiego, 1775–1918*, red. M.H. Serejski, Warszawa 1963. Są też autorzy wyróżniający wręcz kilka szkół historycznych związanych z tym miastem; zob. A. Wierzbicki, *Poczet historyków polskich. Historiografia polska doby podzaborowej*, Poznań 2014.

³ M.H. Serejski, A. Wierzbicki, „Neutralny obiektywizm” a patriotyczne zaangażowanie w życiu i działalności naukowej Władysława Smoleńskiego, w: W. Smoleński, *Mieszczaństwo warszawskie w końcu XVIII wieku*, Warszawa 1976, s. 5–35; A. Wierzbicki, *Czarnowidztwo czy apologia? W poszukiwaniu prawdy historycznej*, w: W. Smoleński, *Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII. Studia historyczne*, oprac. i wstęp A. Wierzbicki, wyd. 4, Warszawa 1979, s. 5–21 (por. np. tegoż *Sporo o polską duszę... czy Poczet historyków polskich...*).

⁴ Wierzbicki z nieukrywaną satysfakcją dekonstruował deklarowany przez Smoleńskiego skrajny obiektywizm naukowy, rzekomo pozbawiony wątków aksjologicznych, np. cytując zakończenie *Mieszczaństwa warszawskiego...*: „Wtedy i później w oportunistycznym kupieckim zaprzepaszczono część polską” (W. Smoleński, *Mieszczaństwo warszawskie...*, s. 35 i to samo s. 336), opatrując je uwagę: „raz jeszcze [Smoleński – T.O., A.W., A.W.] zaprezentował się jako daleki od neutralizmu

Takie właśnie napięcie, między krytycznie rozumianą naukowością a poczuciem służebnej roli naukowca wobec społeczeństwa, dla którego pisze, zrodziło, zdaniem Wierzbickiego, cztery dychotomie obecne na kartach publikacji historyków polskich dobry podzaborowej. Były one swoistą pochodną czy raczej narzędziem intelektualnym sporu o przyczyny upadku Polski w XVIII w. Ta pochodna lub narzędzie (bądź ich poszczególne elementy) często występowała u polskich dziejopisów *implicite*. Wierzbicki wydobyl wspomniane dychotomie za pomocą historiograficznej analizy dzieł dwudziestu wybranych przez siebie historyków – od Adama Naruszewicza (1733–1796) do Franciszka Bujaka (1875–1953). Zrobił to w sposób przypominający metodę teorii ugruntowanej znanej socjologom⁵, przeniesioną do historii historiografii.

Interesujące, że pełną charakterystykę sygnalizowanych przez nas dychotomii historiograficznych warszawski badacz narracji o przeszłości przestawił nie w pracy *sensu stricto* naukowej, a na kartach popularnonaukowego *Pocztu historyków polskich*, wcześniej drukowanego w odcinkach na łamach „Mówią Wieki”. Stał się tym samym reprezentantem interesującego, a zarazem innowacyjnego nurtu pisarstwa naukowego, który ostatnio, już po śmierci autora *Sporów o polską duszę*, zyskał na znaczeniu, przede wszystkim dzięki przykładowi z dziedziny nauk ścisłych, tj. pracy belgijskiego kosmologa Thomasa Hertoga poświęconej ostatniej koncepcji Stephena Hawkinga⁶. Wyjaśnienie Hertoga dobrze oddaje istotę tego rodzaju publikacji:

Chociaż jest to książka popularnonaukowa, przedstawia kompletnie nową teorię naukową [...] bywało też już w historii, że nowe i przełomowe hipotezy były ogłaszane w zwykłej książce, która miała charakter publikacji popularnonaukowej lub była pewnym zbiorem przemyśleń naukowca [...]. Postanowiłem napisać książkę dla szerokiego odbiorcy, w której zaprezentowałem nową teorię⁷.

moralizator” (M.H. Serejski, A. Wierzbicki, dz. cyt., s. 35; ta sama myśl, z tym samym cytatem, powtórzona została po latach na kartach *Pocztu historyków polskich* już przez samego Wierzbickiego). W kontekście naszego artykułu nie sposób nie zauważyć, że przytoczona refleksja Wierzbickiego nad metodologią Smoleńskiego posługiwała się przykładem problematyki stanowiącej wyraźną antecedencję historii biznesu.

⁵ I. Bukalska, *Recepcja metodologii teorii ugruntowanej wśród polskich badaczy – refleksje 50 lat po publikacji Barney’a G. Glasera i Anselma L. Straussa*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 15, 2019, nr 3, s. 92–114. W kontekście metodologii nauk historycznych o teorii ugruntowanej zob. np. E. Domańska, *Metodologia praktyczna*, w: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. E. Domańska, J. Pomorski, Warszawa 2022, s. 359–362, a w kontekście badań historycznych dla potrzeb zarządzania zob. Ch. Chihadeh, *Towards Critical Historical Studies. An Emancipatory Ontology*, w: *Historical Organization Studies*, red. M. Maclean, S. Clegg, R. Suddaby, C. Harvey, London–New York 2021, s. 77–89.

⁶ T. Hertog, *O pochodzeniu czasu. Ostateczna teoria Stephena Hawkinga*, tłum. T. Lanczewski, Poznań 2023.

⁷ T. Hertog, P. Łepkowski, *Mariaż matematyki i magii intuicji*, „Plus Minus”, dodatek do „Rzeczpospolitej” 118, 3–4 VI 2023, s. 30–31, cyt. ze s. 30.

Trudno nie zauważyć z satysfakcją, że polski historyk historiografii opublikował wspomniany sposób prezentowania nowych idei naukowych już niemal dekadę wcześniej od przytoczonego zachodniego przykładu.

Wracając do propozycji teoretycznej (a zarazem metodologicznej), którą niesie *Poczet historyków polskich*, Wierzbicki wyróżnił cztery pary kluczowych terminów odnoszących się do dziejów Polski.

Pierwsza para pojęć to monarchizm – republikanizm. Zdaniem Wierzbickiego chodzi w tym wypadku wyłącznie o monarchizm i republikanizm historyczny, jako zidentyfikowana przez badaczy przeszłości dominanta polskich dziejów, a nie polityczny (czyli poglądy polityczne historyków odnoszące się do wymienionych kategorii). W świetle ustaleń warszawskiego historyka historiografii monarchizm był przez polskich dziejopisów doby podzaborowej rozumiany jako synonim silnej władzy królewskiej. Z kolei republikanizm dotyczy ograniczania władzy panującego oraz udziału innych podmiotów w jej sprawowaniu.

Drugą parą pojęć jest optymizm – pesymizm. Dotyczy ona przyczyn upadku Rzeczypospolitej pod koniec XVIII w. „Pesymiści” akcentowali samozawiniony upadek państwa polskiego, spowodowany czynnikami wewnętrznymi. Miały one doprowadzić do takiego osłabienia Rzeczypospolitej, że nie była ona w stanie oprzeć się skutecznie obcej interwencji. „Optymiści” wskazywali przede wszystkim na przyczyny zewnętrzne zaborów, w tym agresywną politykę państw sąsiadujących z Polską. W tej parze dychotomii historiograficznych zawarta była refleksja wręcz historiozoficzna na temat tego, czy bądź w jakim stopniu Polska była przedmiotem *versus* podmiotem historii.

Trzecią parę wyznaczają pojęcia państwo – naród. Oznacza ona odpowiednio dominację na kartach polskiego dziejopisarstwa czasów podzaborowych tematyki państwowej, rozumianej jako dzieje władców oraz rządów, lub narodowej, tj. dotyczącej społeczeństwa. Ponadto treść przytoczonej dychotomii wyznacza też kwestia tego, jak historycy ujmowali relację między władzą a społeczeństwem, wraz z pożądanym przez siebie układem sił. Na tej podstawie wyciągali wnioski dotyczące, ich zdaniem, prawidłowego lub anormalnego procesu rozwoju Polski.

Ostatnia dychotomia to para pojęć okcydentalizm – etnocentryzm. Zwolennicy pierwszej z wymienionych uważali, że nasz kraj jest częścią europejskiego Zachodu. Przebiegają w niej (lub powinny przebiegać) uniwersalne procesy historyczne charakterystyczne dla kręgu kulturowego, w jakim znalazła się Polska po 966 r. Zwolennicy drugiego nurtu odwoływali się do indywidualnego, właściwego dla polskiej wspólnoty narodowej, procesu historycznego. Twierdzili, że nie wzorce zagraniczne, a wewnętrzne i rodzime źródła kierowały lub powinny kierować rozwojem naszego kraju⁸.

---

⁸ A. Wierzbicki, *Poczet historyków polskich...* Niniejsza skrócona prezentacja dychotomii zidentyfikowanych przez Wierzbickiego jest wynikiem próby opisanego dla odbiorców spoza kręgu

Ramy niniejszego artykułu zmuszają nas do pominięcia niezwykle interesującej problematyki, wskazanej przez Wierzbickiego, a dotyczącej funkcjonowania przytoczonych dychotomii w pracach poszczególnych historyków, z całym splotem różnorodnych znaczeń i interpretacji. Pozostajemy jedynie przy bardzo podstawowej charakterystyce pięciu historiograficznych kategorii⁹, którą zawierają powyższe akapity. Przede wszystkim zaś nie jesteśmy jeszcze w stanie zadośćuczynić w tym kontekście standardom krytycyzmu wyznaczonym przez warszawskiego historyka historiografii polskiej, od wspomnienia których zaczęliśmy niniejszy tekst. Krytyczna analiza dychotomii historiograficznych zdefiniowanych przez Wierzbickiego pozostaje zadaniem na przyszłość, a tak naprawdę to pilnym obowiązkiem niesionym przez pamięć Profesora i sposobu myślenia, którego uczył uczestników swoich seminariów oraz czytelników swoich książek. Rozpoczęliśmy realizację tego zadania od przyczynkarskiej praktyki badawczej. By nie rozbudzać zbyt daleko idących oczekiwań czytelników, podkreślamy, że nasz artykuł jest wyłącznie prezentacją i wstępną dyskusją przyczynkarskich (bo tylko takimi dotąd dysponujemy) zastosowań myśli autora *Sporów o polską duszę* dla potrzeb zarządzania. Chodzi o wykorzystanie inspiracji dychotomicznych Wierzbickiego w niewielkich, częściowych przedsięwzięciach podejmowanych w obszarze historii organizacyjnej, rozumianej jako krytyczna odmiana historii biznesu¹⁰, przeprowadzanych z udziałem licencjackich i magisterskich studentów Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego. Przedstawimy więc krótką relację z intelektualnych spotkań między historiograficzną myślą Andrzeja Wierzbickiego a wysiłkami poznawczymi najmłodszych kandydatów na przyszłych badaczy czy raczej – w przeważającej większości – refleksyjnych praktyków życia organizacyjnego, którym nieobca będzie perspektywa historyczna. Zapowiedzianą

---

nauk historycznych. Próbę tę podjął jeden ze współautorów niniejszego artykułu; zob. A. Wiliński, *Problematyka biznesowa w książkach historycznych dotyczących uzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r.*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW. Publikując ją na łamach „Klio Polskiej”, niniejszym poddajemy ją pod dyskusję historyków historiografii.

⁹ Ostatnia książka Andrzeja Wierzbickiego *Jak powstało państwo polskie? Hipoteza podboju w historiografii polskiej XIX i XX wieku* (Warszawa 2019) przyniosła rozszerzenie dychotomii historiograficznej optymizm – pesymizm na parę pojęć przyczyny wewnętrzne – przyczyny zewnętrzne oraz sugestię nowej dychotomii, a raczej trójczłonowej kategorii akt jednorazowy/konwencja wydarzeniowa/rewolucja – ujęcie procesualno-ewolucyjne/ewolucja oraz koncepcje mieszane. Zmiany te związane są oczywiście z odmiennością tematyki cytowanej książki od wcześniejszych analiz tych prac historyków podzaborowych, które głównie koncentrowały się na dyskusji o przyczynach upadku Polski. Studium *Jak powstało państwo polskie?...* obejmuje również znacznie obszerniejsze niż *Poczet historyków polskich...* ramy czasowe historiografii, uwzględniając dziejopisów tworzących od czasów podzaborowych do „zasięgu czasu przeszłego niedokonanego”; A. Wierzbicki, *Jak powstało państwo polskie?...*, s. 287.

¹⁰ Zob. np. A.J. Mills, M.M. Novičević, *Management and Organizational History. A Research Overview*, London–New York 2020; *Handbook of Research on Management and Organizational History*, red. K. Bruce, Cheltenham (MA) 2020.

prezentację poprzedzamy szkieletowym usytuowaniem tych skromnych wysiłków w szerokim kontekście naukowym, jaki wyznaczają perypetie (kolokwializm zamierzony) historii biznesu, szczególnie w Polsce.

Geneza perspektywy historycznej w badaniu świata biznesu

Światowe interakcje i inspiracje

Intencjonalna refleksja historyczna jest obecna w naukach o zarządzaniu od lat 20. XX stulecia. Jej początki sięgają roku 1927, gdy powstała pierwsza na świecie katedra historii biznesu w Harvard Business School. Objął ją pochodzący z Kanady historyk gospodarczy Norman Scott Brian Gras (1884–1956)¹¹. Analizował on dzieje amerykańskich przedsiębiorstw i na tej podstawie tworzył studia przypadków, które następnie były wykorzystywane przede wszystkim w procesie dydaktycznym.

Takie podejście nie pozwalało na rozbudowę teoretycznych podstaw wyłaniającej się w ten sposób subdyscypliny naukowej. Relacje z zadomowioną już wcześniej w środowiskach akademickich matczyną/siostrzaną historią gospodarczą były napięte, a nawet naznaczone konfliktami. „Oddzielenia” historii biznesu od nauk historycznych „głównego nurtu” nie zdołała przewyciężyć podjęta przez Grasa już w latach 30. XX w. próba nawiązania współpracy ze współtwórcą szkoły „Annales”, Markiem Léopoldem Benjaminem Blochem (1886–1944)¹².

Zmianę w tym zakresie, choć nadal nie w odniesieniu do historii, przyniosła dopiero „harwardzka” działalność pochodzącego z Austrii ekonomisty Josepha Aloisa Schumpetera (1883–1950)¹³. Stworzył on solidne podstawy teoretyczne i metodologiczne historii biznesu oraz ukonstytuował jej silne relacje z naukami ekonomicznymi. Stosował badania porównawcze przedsiębiorstw z różnych kręgów kulturowych oraz ukazywał znaczenie analiz o charakterze historycznym do zrozumienia kapitalizmu pierwszej połowy XX w. W swoich pracach prezentował przedsiębiorców jako kluczowych aktorów stymulujących rozwój kraju (chodziło o USA) nie tylko w sferze gospodarczej. W latach 40. poprzedniego wieku Schumpeter zainicjował utworzenie Badawczego Centrum Historii Przedsiębiorczości (Harvard Research Center in Entrepreneurial History), które funkcjonowało do końca lat 50. XX w.

Z powyższym Centrum był początkowo związany Alfred DuPont Chandler Jr. (1918–2007)¹⁴, który ukształtował dwudziestowieczną historię biznesu oraz spo-

¹¹ T. Ochowski, M. Szukała, *W kierunku „prowincjalizacji” historii biznesu. Amerykańskie źródła a polskie doświadczenia na przykładzie propozycji interpretacyjnych prac Ryszarda Kołodziejczyka*, „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej” 7, 2015, s. 147.

¹² *The Oxford Handbook of Business History*, red. G. Jones, J. Zeitlin, Oxford 2008, s. 11.

¹³ T. Ochowski, M. Szukała, dz. cyt., s. 151–155.

¹⁴ Tamże, s. 155.

wodował jej włączenie do głównego nurtu nauk o zarządzaniu, najpierw w USA, a później globalnie. Analizował on dzieje firm amerykańskich, skupiając się na latach 1850–1950. Wielkie przedsiębiorstwa uznawał za kluczowe dla generowania wzrostu gospodarczego w krajach wysokorozwiniętych. Akumulacja kapitału umożliwiająca realizację dużych i złożonych przedsięwzięć oraz powstanie grupy zawodowych menadżerów, wykorzystujących kapitał wiedzy do podejmowania decyzji, były według niego najważniejszymi cechami wiodących korporacji.

Obecnie obszary analiz z zakresu historii biznesu znacznie się poszerzyły i obejmują m.in.: klastry, przedsiębiorstwa rodzinne oraz startupy. Rozmywanie się granic firm spowodowało zwiększone zainteresowanie badaniami interakcji przedsiębiorstw z otoczeniem kulturowym oraz politycznym. Nastąpiło także przesunięcie czasowe: historia biznesu zaczęła się zajmować okresami coraz bliższymi teraźniejszości. Rozwój w ostatnich dekadach międzynarodowego, wielobiegunowego systemu gospodarczego dał silny impuls do kolejnej fali globalizacji także w zakresie studiów z obszaru historii biznesu oraz spowodował rozwój badań porównawczych¹⁵.

Polskie doświadczenia w dziedzinie historii biznesu

Na zainteresowania dziejami biznesu na ziemiach polskich można natrafić już w pracach środowiska skupionego wokół Franciszka Bujaka, który stworzył nowoczesne podstawy historii gospodarczej w Polsce¹⁶. Kierowany przez niego na Uniwersytecie Jana Kazimierza Zakład Historii Społecznej i Gospodarczej prowadził interdyscyplinarne badania dotyczące ekonomii, geografii, historii prawa oraz socjologii¹⁷ w kontekście działań, które dziś zyskałyby miano organizacyjnych.

Warto przywołać pewną, istotną dla omawianej przez nas problematyki oczywistość, że po II wojnie światowej nastąpiło przewartościowanie teoretyczno-metodologiczne historiografii polskiej, polegające na zwrocie ku procesom masowym i powtarzalnym oraz odejściu od indywidualistycznego postrzegania dziejów. Stało się tak pod wpływem refleksji wywołanych kataklizmem wojennym oraz powojennej, już marksistowskiej, ale jeszcze nieortodoksyjnej rzeczywistości¹⁸.

Dzięki temu historia gospodarcza znalazła się w grupie kluczowych obszarów badań. Mimo nacisków, ograniczeń i zniekształceń ideologicznych, rozwój wspomnianej dziedziny następował poprzez poszerzanie zakresu jej zainteresowań o tematykę społeczną oraz udoskonalenie wykorzystywanej metodologii. Modernizacja stosowanego aparatu badawczego odbywała się pod wpływem idei,

¹⁵ *The Oxford Handbook of Business History...*, s. 2–3.

¹⁶ Tamże, s. 156.

¹⁷ A. Wierzbicki, *Poczet historyków polskich...*, s. 205–206.

¹⁸ A.F. Grabski, *Zarys historii historiografii polskiej*, Poznań 2010, s. 201.

które, do pewnego momentu, a także, po przerwie, również później, gdy zelżała ortodoksja stalinowska, przenikały ze szkoły „Annales”¹⁹.

Jednym z czołowych przedstawicieli kierunku społeczno-gospodarczego polskiej historiografii czasów PRL był oczywiście Witold Kula (1916–1988)²⁰, od lat 40. XX w. uczestniczący w naukowej współpracy polsko-francuskiej²¹. Aktywny w latach 50. w Instytucie Historii PAN, zainspirował on młodych historyków do studiów nad dziejami „polskiego Unternehmertum, na tle przemian cywilizacyjnych w społeczeństwie polskim epoki wczesnego kapitalizmu”²².

Tematyczne seminaria rozpoczęte wówczas w Instytucie Historii PAN doprowadziły do wyłonienia się w warszawskim środowisku naukowym grupy historyków zajmujących się problematyką przedsiębiorców gospodarczych. Z czasem podobne środowiska badaczy uformowały się w łódzkim oraz poznańskim ośrodku uniwersyteckim. Warto w tym kontekście przypomnieć przede wszystkim działalność naukową Ryszarda Kołodziejczyka (1922–2019), bezdyskusyjnie głównego inicjatora i promotora omawianej problematyki we współczesnym dziejopisarstwie polskim, a także innych historyków, takich jak Ireneusz Ihnatowicz (1928–2001) czy Stefan Pytlas (1943–2020)²³.

Nauki o zarządzaniu czekały w naszym kraju o wiele dłużej niż akademicka historiografia polska na instytucjonalne ukonstytuowanie zajmowania się organizacyjną przeszłością. Nastąpiło to dopiero w 2015 r. Wówczas Zakład Socjologii Organizacji działający na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego i stanowiący część Katedry Psychologii i Socjologii Zarządzania został przekształcony w Zakład Socjologii Organizacji i Historii Biznesu, jako pierwsza jednostka akademicka o takiej nazwie na terenie Europy Środkowej i Wschodniej. Następnie, od 2021 r., oderwał się on – z powodu wymogów nowej ustawy regulującej polskie życie akademickie – od wspomnianej Katedry i przybrał postać Centrum Historii Organizacyjnej na Wydziale Zarządzania UW. Od 2024 r. pozostaje ono ściśle związane z nowo powstałym Zakładem Zarządzania Społecznego WZ UW, którym kieruje Monika Kostera, od wielu lat promująca w polskich i europejskich ośrodkach myśli organizacyjnej potrzebę współpracy zarządzania z naukami o przeszłości. Zakład Historii Biznesu zyskała ponadto Akademia Leona Koźmińskiego, dzięki aktywności badawczej i organizacyjnej Anny Pikos i Tomasza Olejniczaka. Wcześniej, mniej więcej od przełomu stuleci, aktywną działalność

¹⁹ Tamże, s. 221.

²⁰ Tamże, s. 219.

²¹ P. Pleskot, *Intelektualni sąsiedzi. Kontakty historyków polskich ze środowiskiem „Annales” 1945–1989*, Warszawa 2015.

²² *Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce XIX i XX wieku*, red. R. Kołodziejczyk, Warszawa 1993, s. 7.

²³ [T. Ochowski], *Z recenzji dr. hab. Tomasza Ochowskiego, prof. Uniwersytetu Warszawskiego*, w: S. Kamosiński, *Przedsiębiorcy w Polsce w latach 1989–2019*, Bydgoszcz 2023, s. 414–415.

naukową w zakresie szeroko rozumianej historii biznesu i zarządzania realizowali pojedynczy naukowcy z wielu akademickich jednostek zarządzania lub ekonomii na różnych uczelniach wyższych w Polsce. Ta działalność „wolnych strzelców” rozwija się do dziś, zyskując nowych zwolenników. Obejmuje całe spektrum realizacji, od ortodoksyjnie ujmowanej historii gospodarczej, by wspomnieć jako wybrany przykład innowacyjne metodologicznie prace Michała Kopczyńskiego, do *sensu stricto* socjologicznych analizy przeszłości organizacyjnej, których jednego z najnowszych przykładów dostarczają badania Joanny Wawrzyniak i jej współpracowniczek/współpracowników prowadzone w ramach problematyki pamięci społecznej²⁴. Wśród sygnalizowanych przez nas różnych odmian eksplorowania świata biznesu, przedsiębiorczości czy organizacji z perspektywy doświadczenia czasów przeszłych interesującą i już wcale niemałą, choć wciąż rozproszoną grupę stanowią studia badaczy przyznających się do nauk o zarządzaniu lub przynajmniej do inspiracji nimi. Ta orientacja poznawcza przyniosła na terenie Polski już tak względnie bogaty dorobek, że *de facto* wcześniej przez nas wspomniane instytucjonalizacje historii organizacyjnej i historii biznesu w kontekście zarządzania można uznać za swoisty aneks do znacznie starszych oraz nadal rozwijanych działań poznawczych Alojzego Czecha z Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (obecnie *profesor emeritus* tej uczelni), nestora polskiej historiografii rekonstrukcyjnej dla potrzeb dziejów myśli organizatorskiej, Piotra Górskiego z Wydziału Zarządzania krakowskiej AGH (wcześniej Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ), Mariusza Jastrzębia z Muzeum POLIN, związanego również z Collegium Civitas, Tomasza Sobczaka z Wydziału Inżynierii Mechanicznej i Mechatroniki Zachodniopomorskiego Uniwersytetu w Szczecinie czy Sławomira Kamosińskiego, kierującego Katedrą Ekonomii Wydziału Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy²⁵.

Natomiast pierwszy z niżej podpisanych autorów niniejszego artykułu, odpowiedzialny za środowisko wspomnianego Zakładu Socjologii Organizacji i Historii Biznesu Wydziału Zarządzania UW (dzisiejszego Centrum Historii Organizacyjnej), jeszcze długo przed jego formalnym powstaniem znalazł swój intelektualny azyl na seminarium historiograficznym prowadzonym przez profesora Andrzeja Wierzbickiego, najpierw przez wiele lat w Pracowni Badania Dziejów Myśli Społecznej i Politycznej Instytutu Historii PAN, a później w ramach redakcji periodyku „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej”²⁶. W 2015 r., przy okazji przekształcania owego wydawnictwa z serii w czasopismo, profesor Wierzbicki podjął próbę oficjalnego wprowadzenia do obszaru zainteresowań tego

²⁴ Zob. np. M. Kopczyński, *Historia gospodarcza ciała. Studia z dziejów biologicznego standardu życia na ziemiach polskich*, Warszawa 2018; A. Leyk, J. Wawrzyniak, *Cięcia. Mówiona historia transformacji*, Warszawa 2020.

²⁵ [T. Ochowski], *Z recenzji...*

²⁶ T. Ochowski, M. Szukała, dz. cyt., s. 156.

pisma „ujęć interdyscyplinarnych oraz zastosowania badań historiograficznych poza ścisłym obrębem nauki historycznej, czego przykładem może być historia biznesu i jako jej odmiana «historia organizacyjna»²⁷.

W ten sposób ukonstytuowany został nurt, czy raczej strumień, a może ściśle rzecz biorąc jak na razie niewielki strumyczek, badań przenoszących intelektualne instrumentarium historii historiografii na obszar badania przeszłości organizacyjnej. Z czasem zyskał on miano historiografii organizacji i zaowocował pewnymi realizacjami badawczymi²⁸. Nadal jednak jest w fazie inicjacyjnej, realizowanej głównie na seminariach licencjackich i magisterskich prowadzonych przez Tomasza Ochynowskiego na Wydziale Zarządzania UW. Rolę akuszerza przygotowanych przez studentów przyczynków do polskiej historiografii organizacji pełnią tam kategorie historiograficzne, które wypracował Andrzej Wierzbicki. W ten sposób myśl historiograficzna autora *Pocztu historyków polskich* trafiła pod zarządzaniowe strzechy²⁹.

Przykłady wykorzystania elementów myśli historiograficznej Andrzeja Wierzbickiego w naukach o zarządzaniu i jakości

Dzieje firmy Lilpop, Rau i Loewenstein w świetle historiografii organizacji

Przyczynkarskie prace realizowane na Wydziale Zarządzania UW, skupione wokół wykorzystania kategorii historiograficznych (zidentyfikowanych przez Andrzeja Wierzbickiego) dla potrzeb historiografii organizacji traktowanej jako dział historii organizacyjnej, rozpoczęło przed pięciu laty³⁰ przedsięwzięcie

²⁷ A. Wierzbicki, *Od Klio polskiej do „Klio Polskiej”*, „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej” 7, 2015, s. 8.

²⁸ M. Kostera, *After the Apocalypse. Finding Hope in Organizing*, Winchester (UK)–Washington 2020; M. Kostera, J. Średnicka, *Poezja i zarządzanie. Inspiracje dla menadżera humanisty*, w: *Komunikacja społeczna w zarządzaniu humanistycznym*, red. M. Kostera, B. Nierenberg, Kraków 2016, s. 151–165; T. Ochynowski, *Karol Adamiecki and the Historiographical Paradox of the Origin of Management*, „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej” 11, 2019, s. 103–113; A. Różalska, T. Ochynowski, I. Łęcka, *Historiographic Antecedents of Integrated Paediatric Patient Care. An Example of the “Karol and Maria Hospital” in Warsaw 1913–1939*, w: *2nd Scientific Conference on Interdisciplinarity of Health and Healthcare, 6th–7th July 2020. Abstract Book*, Warszawa 2020, s. 28–30.

²⁹ Rafał Sakowski, jeden z realizatorów wspomnianych prac na Wydziale Zarządzania UW, zdążył jeszcze skorzystać ze wstępnych konsultacji telefonicznych profesora Wierzbickiego na potrzeby licencjatu. Rychła śmierć Profesora, który odniósł się z dużą życzliwością i jednocześnie z właściwym sobie krytycyzmem do takiego transferu swojej myśli, spowodowała, że również za analizę Sakowskiego (piszemy o niej nieco na dalszych stronach niniejszego artykułu) wyłączną odpowiedzialność ponoszą autor i promotor.

³⁰ Niniejszy tekst powstał jesienią 2023 r.

Anny Kubały. Podjęła się ona analizy historiograficznej tekstów dotyczących dziejów warszawskiej firmy Lilpop, Rau i Loewenstein (pod różnymi nazwami w latach 1822–1947)³¹. Do wspomnianego celu zostały użyte kategorie historiograficzne Wierzbickiego zmodyfikowane przez Kubałę³² na potrzeby historii organizacyjnej. Warto w tym miejscu przypomnieć, że oryginalne klasyfikacje wywodziły się z polskiej tradycji historiograficznej okresu podzaborowego i były to: monarchizm – republikanizm, optymizm – pesymizm, państwo – naród oraz okcydentalizm – etnocentryzm³³.

Dychotomie zmodyfikowane przez Kubałę (drogą dyskusji seminaryjnych) zawierają cztery pary pojęć: decentralizacja – centralizacja (władzy), optymizm – pesymizm, struktury – pracownicy oraz wzorce rodzime – zagraniczne (zachodnie).

Wspominane kategorie są identyfikowane na podstawie odpowiedzi na następujące pytania:

STRUKTURY Czy linia przewodnia całości historii [organizacji – T.O., A.W., A.W.] wyznaczana jest przez struktury? Czy ważniejsze były rządy i zajmowane stanowiska? PRACOWNICY Jaki był model prawidłowości rozwoju firmy? Układ, w którym pracownicy, ich historie i personalne traktowanie było wzorcem w danej firmie?

DECENTRALIZACJA Czy istniało oddelegowanie przez główną władzę części swoim kompetencji na pracowników niższych szczebli? CENTRALIZACJA Czy istniało w firmie skupienie władzy w jednych rękach, pomniejszając zakres uprawnień innym pracownikom?

OPTYMIZM Czy czynniki zewnętrzne i wewnętrzne sprzyjały istnieniu i rozwojowi przedsiębiorstwa?

PESYMIZM Czy istniały jakieś czynniki wewnętrzne lub zewnętrzne, przez które funkcjonowanie i rozwój firmy był utrudniony?

RODZIME WZORCE Czy pomysły, inspiracje przedsięwzięcia polegały na swoich lub krajowych doświadczeniach? Czy było to normą, czy może odstępstwem od niej?

ZAGRANICZNE (ZACHODNIE) WZORCE Czy pomysły czerpano z zachodnich wzorców? Czy było to dobre, czy złe posunięcie?³⁴

Kubała zastosowała zmodyfikowane dychotomie Wierzbickiego do analizy dwóch pozycji kluczowych dla jej pracy: pozostającej nadal w maszynopisie monografii Zbigniewa Pustuły (1933–2013) *Dwa odmienne modele przedsiębiorstwa wczesnokapitalistycznego w przemyśle maszynowym Królestwa Polskiego 1818–1868* oraz książki *Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce w XIX i XX wieku*, pod redakcją Ryszarda Kołodziejczyka, nestora polskiej historii biznesu, ze wspomnianego już kręgu Witolda Kuli³⁵.

³¹ A. Kubała, *Dzieje firmy Lilpop, Rau i Loewenstein w świetle historiografii organizacji*, Warszawa 2018, mps pracy magisterskiej, Wydział Zarządzania UW, s. 5.

³² Tamże, s. 41–44.

³³ A. Wierzbicki, *Poczet historyków polskich...*, s. 35–38.

³⁴ A. Kubała, dz. cyt., s. 70–71.

³⁵ Tamże, s. 54.

Interpretowana treść została podzielona na dwa okresy, a cezurą jest rok 1854. Wtedy to Wielka Brytania włączyła się do wojny krymskiej (1853–1856) przeciw Imperium Rosyjskiemu. To wydarzenie wymusiło opuszczenie Królestwa Polskiego przez brytyjskich twórców firmy, którymi byli bracia Evans. Rozpoczął się okres przejmowania własności oraz zarządu nad przedsiębiorstwem przez Stanisława Lilpopa i Wilhelma E. Raua.

Kubała zidentyfikowała kategorię „struktury” dla okresów tworzenia firmy oraz zarabiania na niej przez założycieli, to jest braci Evans, a także dla czasu rozbudowy przez Lilpopa i Raua. „Centralizacja władzy” wynikała zdaniem autorki cytowanej pracy z zarządzania firmą jednoosobowo przez Thomasa Moore’a Evansa, a później Lilpopa i Raua. „Optymizm” wynikał z faktu, że właściciele firmy w obydwu analizowanych okresach byli „self-made manami”. „Wzorce zagraniczne (zachodnie)” stanowiły pochodną faktu zatrudniania zagranicznych specjalistów, korzystania z zagranicznych urzędzeń oraz doświadczeń³⁶.

Przeprowadzona analiza dostarczyła istotnych informacji pomagających zrozumieć zmienne i trwałe przymioty firmy Lilpop, Rau i Loewenstein, a szczególnie te, które zachowywały ciągłość, mimo zmian właścicielskich oraz upływu czasu.

Szkic historii historiografii giełdy w Warszawie

Kategorie historiograficzne zmodyfikowane przez Kubałę wykorzystał wspomniany już Rafał Sakowski w swojej analizie historiograficznej tekstów dotyczących historii giełdy warszawskiej w latach 1817–2021³⁷.

Dzieje wspomnianej instytucji zostały podzielone na trzy okresy: czasy rozbiorów (1815–1918), II Rzeczpospolitą oraz schyłek PRL i czasy III Rzeczypospolitej³⁸.

Jak widać, przedmiotem studiów była analiza historii giełdy przez okres ponad 200 lat. Sakowski wydobyl z poświęconego jej dziejopisarstwa wspólne kategorie historiograficzne dla wszystkich wymienionych wcześniej okresów, mimo zmian oraz dłuższych i krótszych okresów nieistnienia organizacji. Były to: „zagraniczne (wzorce)”, na których bazowała giełda, oraz „optymizm” niezbędny do jej stworzenia, odtwarzania i przetrwania. Okresowo pojawiała się „decentralizacja (władzy)” ze względu na oddolne formowanie się tej instytucji oraz kategoria „pracownicy”, którą cytowany autor poszerzył na maklerów i inwestorów, ponieważ w niektórych okresach dziejów giełdy kluczowe było właśnie ich zaangażowanie³⁹. Taka interpretacja świadczy o istnieniu pewnych stałych cech

³⁶ Tamże, s. 63–66

³⁷ R. Sakowski, *Szkic historii historiografii giełdy w Warszawie*, Warszawa 2022, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW, s. 5.

³⁸ Tamże, s. 33.

³⁹ W ten sposób pojawiła się sugestia, by człon jednej z dychotomii – „pracowników” – poszerzyć także o interesariuszy.

narracji historycznej o analizowanej instytucji. Może to przyczynić się do pełniejszego zrozumienia, czym jest giełda, w jaki sposób się rozwija oraz co decyduje o jej trwaniu⁴⁰.

Namysł dotyczący wkładu kobiet do rozwoju zarządzania w Polsce u jego początków na przykładzie prac Józefy Joteyko, z wykorzystaniem dychotomii historiograficznych

Patrycja Golus, łącząca zainteresowania zarządzaniem i psychologią, poddała przyczynkarskiej analizie tematykę wkładu kobiet w rozwój zarządzania w Polsce w latach 20. XX w. na przykładzie treści wybranych publikacji Józefy Franciszki Joteyko (1866–1928). Jej praca jest więc przykładem nietypowego wykorzystania dychotomii historiograficznych (nadal chodzi o te określone przez Kubałę z inspiracji Wierzbickiego) do historii intelektualnej. Teksty Joteyko Golus porównała z próbą twórczości innego przedstawiciela nurtu humanizacyjnego w zarządzaniu – Bronisława Biegeleisena-Żelazowskiego (1881–1963).

Główny przedmiot analizy stanowiła sztandarowa publikacja pióra Joteyko *La Fatigue*, wydana po polsku już po śmierci badaczki, w 1932 r., jako *Znużenie*⁴¹. Porównawczym tekstem Biegeleisena-Żelazowskiego był zaś, również wydany pośmiertnie, *Zarys psychologii pracy* z 1967 r.

Po zastosowaniu pierwszej dychotomii: decentralizacja – centralizacja (władzy), obydwa teksty zostały zinterpretowane przez Golus jako prawdopodobnie przyjmujące perspektywę „decentralizacji”. Dla dychotomii: struktury – pracownicy w wyniku analizy stwierdzono, że „zwykle [autorzy badanych tekstów – T.O., A.W., A.W.] przyjmują perspektywę pracowników”⁴². Dopiero kolejna dychotomia: wzorce rodzime – zagraniczne przyniosła różnice. Dla aktywnej naukowo w większości w Belgii i Francji⁴³ Joteyko istotne okazały się wzorce zagraniczne. Dla pracującego na ziemiach polskich Biegeleisena-Żelazowskiego ważna była raczej specyfika oraz samowystarczalność krajowej psychologii pracy. Ostatnia dychotomia: optymizm – pesymizm także ukazała odmienne stanowiska w zakresie analizowanego przedmiotu, jaki wyznaczył obraz psychologii pracy. Analiza tekstu Biegeleisena-Żelazowskiego ukazała wewnętrzne przyczyny sukcesów, a zewnętrzne niepowodzeń działu psychologii, co zostało zaklasyfikowane jako „optymizm”. Dzieło Joteyko zostało zinterpretowane przez Golus jako raczej „pesymistyczne”, z tym zastrzeżeniem, że według zinterpretowanej perspektywy Joteyko naukowcy odpowiadają zarówno za sukcesy, jak i porażki uprawianej przez siebie dziedziny.

⁴⁰ R. Sakowski, dz. cyt., s. 53.

⁴¹ P. Golus, *Wkład kobiet w rozwój zarządzania w Polsce u jego początków na przykładzie prac Józefy Joteyko*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW, s. 34.

⁴² Tamże, s. 45.

⁴³ Tamże, s. 21–22.

Według Golus różnice w obszarze ostatniej dychotomii mogą wynikać z przyjęcia innych, związanych z płcią, narracji: „Potwierdzałoby to stanowisko niektórych badaczy [...] którzy wskazują na występowanie odmiennych perspektyw na źródła zarówno sukcesów, jak i porażek między kobietami a mężczyznami”⁴⁴. Była to jedyna uwaga wskazująca na różnice w ujęciu problematyki psychologii pracy wynikające z różnicy płci autorów.

Dychotomie historiograficzne zastosowane do analizy tekstów Henryka Grubera i Marka Breita, prekursorów nowoczesnego zarządzania finansami w Polsce, pochodzących z tradycji żydowskiej

Celem pracy Mai Skubiny było wstępne zbadanie, za pomocą kategorii historiograficznych, poglądów dwóch prekursorów nowoczesnego zarządzania finansami na terenie naszego kraju: Henryka Grubera (1892–1973) oraz Marka Breita (1907–1942). Problemem badawczym była w tym wypadku odpowiedź na pytanie, na ile żydowskie pochodzenie wymienionych postaci wpłynęło na prezentowane przez nich zapatrywania w zakresie finansów⁴⁵.

Podobnie jak przywołana wyżej Galus, również Skubina wybrała do analizy reprezentatywne jej zdaniem teksty autorów, o których pisała. Były to wydane w 2020 r. *Wspomnienia i uwagi* Henryka Grubera, obejmujące okres 1892–1942, oraz artykuły Marka Breita pt. *Stopa procentowa w Polsce z 1933* i *Droga do socjalistycznej gospodarki planowej*⁴⁶ z 1934 r.⁴⁷

Dla dychotomii decentralizacja – centralizacja (władzy) Skubina zidentyfikowała nacisk na „integrację władzy państwowej”⁴⁸ we wszystkich analizowanych tekstach. Oznacza to, że autorzy badanych narracji opowiadali się za „centralizacją”. W ramach kolejnej pary pojęć: państwo – naród wynikiem analizy jest podkreślenie kluczowego znaczenia narodu ze względu na położenie nacisku na „dobro ogółu”⁴⁹. Dla pary rodzime – zagraniczne (wzorce) interpretacja wszystkich tekstów wykazała, że „ważne jest korzystanie ze wzorców zagranicznych”. Zastosowanie ostatniej dychotomii: optymizm – pesymizm wydobyciło znaczenie pesymizmu, tj. wskazało na wewnętrzne przyczyny porażek (ale w wypadku analizowanych narracji także i sukcesów). Dychotomia struktura – pracownicy została wykorzystana wybiórczo

⁴⁴ Tamże, s. 46.

⁴⁵ M. Skubina, *Henryk Gruber i Marek Breit – prekursorzy nowoczesnego zarządzania finansami w Polsce pochodzący z tradycji żydowskiej*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW, s. 7.

⁴⁶ Chodzi o artykuł napisany wspólnie z ekonomistą Oskarem Langem (1904–1965). Skubina analizowała wersję tego tekstu pochodzącą z wydania zbioru publikacji Langego w czasach PRL.

⁴⁷ M. Skubina, dz. cyt., s. 58.

⁴⁸ Tamże, s. 80.

⁴⁹ Tamże, s. 81. Skubina w swojej pracy oprócz dychotomii zmodyfikowanych przez Kabałę wykorzystywała również oryginalne kategorie Wierzbickiego: państwo – naród.

(nie do wszystkich tekstów) oraz była redefiniowana w trakcie analizy, pomijamy więc wyniki tej części pracy Skubiny. Całość omawianej analizy stanowiła jednak obszerną, erudycyjną próbę wyłowienia specyficznych wątków narracji na temat zarządzania finansami, które mogłyby wynikać z żydowskiej tradycji autorów. Skubina z dużą dozą skromności poznawczej przyznała, że kategorie historiograficzne nie ukazały tej specyfiki. Warto przypomnieć, że podobne (choć nie aż tak radykalne) doświadczenie stało się udziałem Golus, której pracę omawialiśmy w poprzednim punkcie. Dychotomie zidentyfikowane przez Wierzbickiego pomagają więc również w rozwijaniu krytycznego podejścia do założeń teoretycznych i metodologicznych prac, dla potrzeb których są wykorzystywane jako narzędzie analityczne. Determinanty narracji mające wynikać z takich kontekstów teoretycznych jak *herstory* (praca Golus) czy uwarunkowania międzykulturowe (praca Skubiny) okazały się wcale nie tak wyraźne, jak autorki cytowanych analiz mogły zakładać na początku swych przedsięwzięć poznawczych.

Problematyka biznesowa w książkach historycznych dotyczących uzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r.

Najbardziej jak dotąd kompleksowe wykorzystanie dla potrzeb historiografii organizacji zmodyfikowanych dychotomii historiograficznych zidentyfikowanych przez Wierzbickiego zawiera projekt badawczo-dydaktyczny zrealizowany w roku akademickim 2022/2023 na Wydziale Zarządzania UW po kierunku jednego z niżej podpisanych (Tomasza Ochowskiego), z udziałem uczestników seminariów dyplomowych poświęconych zarządzaniu humanistycznemu⁵⁰, przy współpracy Tadeusza Winklera-Drewsa, profesora Uniwersytetu Warszawskiego i Akademii Leona Koźmińskiego. Projekt nosił tytuł: „Gdzie się podzieli przedsiębiorcy? Analiza obecności (nieobecności) problematyki biznesowej na kartach historiografii polskiej, dotyczącej uzyskania niepodległości w 1918 roku”. Miał on charakter pilotażu. Odpowiadał na problem badawczy: jakie treści dotyczące przedsiębiorczości, biznesu i finansów może spotkać wykształcony laik w publikacjach historycznych traktujących o odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r., dostępnych w bibliotekach osiedlowych? Projekt wykorzystywał technikę sędziów kompetentnych (uczestnicy badań, po odbyciu treningu z zakresu historii historiografii, ze szczególnym uwzględnieniem dychotomii historiograficznych, identyfikowali fragmenty dotyczące problematyki biznesowej na kartach zebranych przez siebie

---

⁵⁰ W realizacji projektu uczestniczyli ówcześni studenci Wydziału Zarządzania UW: Marta Bielecka, Maja Skubina, Malwina Wójcicka, Aleksander Wiliński (koordynatorzy), Magdalena Chałko, Weronika Walasiewicz, Mikołaj Graniak, Kacper Kiliński, Natalia Kołakowska, Urszula Mydlowska-Thomas, Patrycja Golus, Gabriela Olszewska, Katarzyna Muzyczuk we współpracy z Julią Matejek, Martyną Molgą i Mateuszem Bartczakiem.

publikacji oraz dokonywali ich analizy w świetle wspomnianych dychotomii). Polegał on na zebraniu pozycji literaturowych poruszających kwestie odzyskania niepodległości, dostępnych w bibliotekach osiedlowych, identyfikacji i klasyfikacji fragmentów o tematyce biznesowej, oszacowania współczynnika „biznesowego”, tj. liczby zdań na temat biznesu do liczby zdań dotyczących okresu odzyskania niepodległości⁵¹ oraz analizy fragmentów zawierających treści biznesowe przy pomocy dychotomii Wierzbickiego w zmodyfikowanej formule Kubały⁵². Ostatecznie do wspomnianego pilotażu zostały wykorzystane teksty z piętnastu pozycji książkowych. Wstępne wyniki zostały opracowane przez Tomasza Ochynowskiego przy współpracy z Tadeuszem Winklerem-Drewsem i zaprezentowane oraz poddane dyskusji 19 listopada 2022 r. na konferencji zorganizowanej w Centrum Krajowego Stowarzyszenia Wspierania Przedsiębiorczości w Końskich. Następnie weryfikacji wyników i ich ostatecznego opracowania dokonał jeden ze współautorów zarówno omawianych badań, jak i niniejszego artykułu (Aleksander Wiliński⁵³), a Marta Bielecka zanalizowała to przedsięwzięcie intelektualne w perspektywie wiedzy o zarządzaniu projektami⁵⁴. Wartość współczynnika „biznesowego” wyniosła w analizowanych tekstach od 0,07% do 4,57%. Przynajmniej więc na poziomie pilotażu tematyka biznesowa okazała się marginalna w pozycjach dotyczących odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r., dostępnych przeciętnemu wykształconemu laikowi, czytelnikowi książek z bibliotek osiedlowych. Warto podjąć wysiłek badawczy i publikacyjny, szczególnie w środowiskach lokalnych (sięgnąć po historie poszczególnych przedsiębiorstw i wspomnienia o ich działalności w 1918 r.), by zmienić ten stan rzeczy.

Dla zbadanych, śladowych treści biznesowych uzyskano następujący udział poszczególnych kategorii historiograficznych: „struktury” – 14%, „pracownicy” – 19%, „optymizm” – 17%, „pesymizm” – 11%, „zagraniczne wzorce” – 14%, „rodzime wzorce” – 7%, „decentralizacja (władzy)” – 12%, „centralizacja (władzy)” – 6%. Szczątkowy obraz działalności biznesowej w kontekście popularnonaukowej historiografii 1918 r. w Polsce pokazuje tę działalność jako realizowaną przede wszystkim oddolnie, raczej mającą wydźwięk optymistyczny i zdecentralizowany oraz wykorzystującą głównie wzorce zagraniczne. Przytaczamy te wyniki jedynie jako inspirację dla dalszych badań, pamiętając o marginalności materiału treściowego, jaki okazał się dostępny w naszym pilotażu. Niewątpliwie pokazuje to jednak inspirujący potencjał dychotomii zidentyfikowanych przez Wierzbickiego.

⁵¹ M. Skubina, dz. cyt., s. 22.

⁵² A. Wiliński, dz. cyt.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ M. Bielecka, *Zarządzanie interdyscyplinarnym projektem badawczym realizowanym przez pracujących studentów kierunku zarządzanie*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW.

Inspirująca rola dychotomii historiograficznych. Analiza możliwości powstania i rozwoju neurohistorii organizacyjnej

Intencjonalnie, wyłącznie jako źródło inspiracji do własnych poszukiwań poznawczych, wykorzystywała kategorie historiograficzne zidentyfikowane przez Wierzbickiego Wiktoria Domańska w swojej analizie relacji między neurohistorią (rozumianą jako wykorzystanie osiągnięć neuronauk przy badaniu przeszłości) a historią organizacyjną⁵⁵. Zaproponowane przez nią rozbudowane dychotomie zawierają pary pojęć o następującym znaczeniu:

idiografizm i nomotetyzm. Idiografizm jest zainteresowany głębokim rozumieniem pewnych indywidualności, a nomotetyzm poszukuje ogólnych prawideł [...]. Według ujęć tradycyjnych praktyki idiograficzne są czymś charakterystycznym dla badań humanistycznych, zaś nomotetyczne są typowe dla nauk przyrodniczych. Stawianie obu pojęć jako dwóch sobie przeciwstawnych polega na wskazaniu zasadniczej różnicy tych dwóch określeń, która leży w odmienności twierdzeń do jakich prowadzą analizy badań humanistycznych i przyrodniczych. Pierwsze z dwóch ujęć wymaga rozumienia zjawisk, co uzyskuje się za pomocą badań jakościowych, a od drugiej oczekuje się opisywania zjawisk, przy użyciu metod ilościowych, statystycznych czy eksperymentów.

Genetyka i kultura/społeczeństwo są parą pojęć, która wskazuje na to, co może być źródłem zmian zachodzących w neuroplastycznym mózgu człowieka. Z jednej strony są przyczyny genetyczne, biorące się ze zmian lub nieprawidłowości w materiale genetycznym – czyli mutacji, będącej czynnikiem biologicznym. Z drugiej strony jest wpływ przemian kulturowych i społecznych rozumianych jako szybkie tempo ewolucji kulturowej czy zmian obyczajowych zachodzących w otoczeniu jednostki.

Jednostka i społeczeństwo. Jednostka odnosi się do analizowania człowieka jako jednostki samej w sobie. Przedmiot skupia się na działaniu człowieka, w jaki sposób jednostka pobiera informacje, a później jak je interpretuje. W takim rozumieniu grupa ludzi składa się z sumy jednostek względnie niezależnych. Społeczeństwo w kontekście pojęcia przeciwstawnego do „jednostki” jest rozumiane jako grupa ludzi będąca „jedną masą”, czyli grupą indywidualnych jednostek, która dzięki swojej formie, tak jak stwierdził to Arystoteles, jest całością będącą czymś więcej niż jedynie sumą części, w tym przypadku jednostek. Człowiek jest nieodłącznym elementem grupy, gdzie społeczeństwo jest czymś więcej niż tylko sumą jednostek. Jednostki są analizowane przez pryzmat całej grupy, a nie oddzielnie od niej. Grupa jednostek ma inną charakterystykę niż sama suma tych jednostek, ponieważ wtedy pod uwagę należy brać również powiązania między jednostkami, które wytwarzają się w grupie, co jest pewnego rodzaju wartością dodaną. Może to być hierarchia, wspólna pomoc, większa siła przebiccia jednostek w grupie niż jednostki działające indywidualnie.

„Pesymizm” i „optymizm” [...] pesymizmem nazwane są wszystkie zmiany (nie jest sprecyzowane jaki konkretnie rodzaj), na które człowiek, poddany tym zmianom, nie ma żadnego wpływu. Zmiany jako pewne bodźce, zachodzą w otoczeniu podmiotu, a jego organizm przyjmuje je i dokonuje adekwatnych zmian lub nie, co jest skutkiem wielu różnych przyczyn. Optymizm jest rozumiany jako aktywny wpływ podmiotu, na który działają zmiany. Może być on inicjatorem lub mieć częściowy udział w zmianach.

⁵⁵ W. Domańska, *Analiza możliwości powstania i rozwoju neurohistorii organizacyjnej*, Warszawa 2022, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW.

Para pojęć określająca procesy endogeniczne i egzogeniczne odnosi się do wszelkich procesów dziejących się w środku organizmu człowieka. Są to procesy chemiczne, biologiczne, odczuwane emocje, wszelkie zjawiska występujące w obrębie ciała. Procesy egzogeniczne to każdy proces odbywający się poza organizmem człowieka, na zewnątrz. Dla przykładu mogą to być zmiany klimatu, zmiany struktur społecznych.

Ostatnią parą są cechy wrodzone i cechy nabyte. Cechy wrodzone są rozumiane jako nabyte w drodze ewolucji przez przodków i przekazane w genach jednostce. Jest to zbiór cech, z którymi jednostka rodzi się i posiada je zanim zacznie uczestniczyć w życiu społecznym i funkcjonować w środowisku naturalnym. Cechy nabyte, to wszystkie cechy będące już skutkiem funkcjonowania we wcześniej wymienionych sferach⁵⁶.

Rozbudowany system dychotomii zaproponowany przez osobę wchodzącą dopiero w świat zainteresowań badawczych wymaga oczywiście przede wszystkim życzliwej krytyki. Na przykład niektóre z par pojęć używanych przez Domańską mają wspólne obszary znaczeniowe. Chodzi np. o takie dychotomie jak genetyka – kultura/społeczeństwo oraz cechy wrodzone – cech nabyte. Ponadto wszystkich osiem kategorii okazało się trudnych dla samej autorki do zastosowania przy analizie podjętej przez nią problematyki. Zacytowaliśmy jednak obszernie propozycje dychotomiczne Domańskiej na zakończenie naszego artykułu, mimo znacznego poziomu niedojrzałości takiej klasyfikacji. Warto w tym kontekście przypomnieć, że dychotomie Wierzbickiego zawierają tylko cztery pary kategorii dotyczących rozłącznych obszarów pojęciowych. Jednocześnie jednak, jak już pokazaliśmy, warszawski historyk historiografii polskiej sugerował dalsze dychotomie w swojej ostatniej pracy, odpowiednie dla następnych obszarów badawczych. Intuicja Wiktorii Domańskiej jest więc ze wszech miar trafna. Niewątpliwie takie próby zasługują na naukową opiekę i wsparcie. Wymaga tego również pamięć o profesorze Andrzeju Wierzbickim, który historię organizacji, przypomnijmy to raz jeszcze, wymieniał jako przykład czwartego postulatu rozwoju historii historiografii, tj. „ujęć interdyscyplinarnych oraz zastosowania badań historiograficznych poza ścisłym obrębem nauki historycznej”⁵⁷. A także specjalne nadzieje pokładał w najmłodszych osobach zainteresowanych jego dziedziną wiedzy o przeszłości, czyli w młodzieży studenckiej.

Podsumowanie

Przedstawione w niniejszym artykule przejawy wykorzystania myśli historiograficznej Andrzeja Wierzbickiego (na przykładzie zidentyfikowanych przez niego dychotomii) dla potrzeb nauk o zarządzaniu dotyczą różnych podejść, a co za tym idzie mają różny związek z bieżącą praktyką organizacyjną. Żadne z nich też nie

⁵⁶ Tamże, s. 10–13.

⁵⁷ A. Wierzbicki, *Od Klio polskiej do „Klio Polskiej”*..., s. 8.

przekroczyło progę niewielkich przyczynków. Razem składają się jednak, według poznawczej nadziei autorów prezentowanego tekstu, na materiał wypełniający w zakresie zastosowań dychotomii Wierzbickiego pierwszy i drugi etap analizy historiograficznej, tj. przegląd problematyki w ujęciu uogólniającym oraz próby nowych interpretacji (w tym wypadku chodzi o nowe interpretacje dychotomii Wierzbickiego powstałe dzięki ich zastosowaniu do zagadnień zarządczych)⁵⁸. Nie pozwala to jeszcze na krytyczną analizę samych dychotomii, ale stanowi wstępną podstawę empiryczną do takiej analizy w przyszłości. Bez wspomnianej podstawy krytyka byłaby tylko publicystyką, niespełniającą standardów naukowego krytycyzmu, jakie zostawił w intelektualnym spadku Andrzej Wierzbicki. W niniejszym artykule te standardy odnieśliśmy do naszych wysiłków poznawczych. Na krytykę samych dychotomii w kontekście nauk o zarządzaniu potrzeba jeszcze więcej, niż zdołaliśmy dotąd zgromadzić, materiału o charakterze empirycznym, najlepiej takiego, który przekroczy poziom przyczynków. I potrzebny jest też większy, niż mamy obecnie (uczniowie Wierzbickiego i ich uczniowie), dystans poznawczy do kategorii historiograficznych ustalonych przez autora *Sporów o polską duszę*, a także do pomysłu stosowania ich w obrębie nauk o zarządzaniu.

Uogólniając i nieco reinterpretując zaprezentowane przez nas doświadczenie badawcze związane z użyciem dychotomii Wierzbickiego na potrzeby zarządzania, można wskazać na trzy podejścia do takiego właśnie ich zastosowania.

Pierwsze podejście to analiza współczesnej literatury historycznej w celu lepszego zrozumienia przeszłości organizacyjnej lub współczesnego myślenia o tej przeszłości. W naszym artykule taki sposób wykorzystania dychotomii historiograficznych reprezentują prace Kubały, Sakowskiego oraz projekt dotyczący obecności treści biznesowych w popularnonaukowych publikacjach o odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r.

Drugie podejście to badanie przy pomocy kategorii historiograficznych tekstów źródłowych, tj. publikacji z epoki, w celu lepszego zrozumienia przeszłości organizacyjnej. Taką drogę obrały cytowane przez nas Golus i Skubina.

---

⁵⁸ Analiza praktyki badawczej Andrzeja Wierzbickiego oraz uwagi poczynione przez tegoż autora na kartach *Europy w polskiej myśli historycznej i politycznej XIX i XX wieku* (Warszawa 2009) pozwoliły jednemu z nas (T.O.) na wyodrębnienie następujących trzech etapów czynności poznawczych charakterystycznych dla pracy historyka historiografii polskiej: „1) przegląd zagadnień i wątków w uogólniającym ujęciu, 2) próby nowych interpretacji, 3) poszukiwanie w ramach wspomnianych nowych interpretacji polskich osiągnięć lub propozycji o charakterze prekursorskim”, cyt. za: T. Ochowski, *Tradycje przedsiębiorczości w Polsce jako źródło kapitału kulturowego organizacji*, Warszawa 2013. Napisane niniejszego artykułu uświadomiło nam, że wspomniane etapy można też uogólnić do analiz wykraczających poza obszar historii historiografii polskiej. W każdym razie dopiero osiągnięcie trzeciego etapu (rozumianego w sposób uogólniony jako dotarcie do oryginalnych lub wręcz prekursorskich aspektów badanych treści czy metod bądź ustalenie, że takich aspektów nie ma; przy czym kryteria oryginalności i prekursorstwa zależą oczywiście od konkretnego przedmiotu badań) stwarza przestrzeń intelektualną do pełnej analizy krytycznej.

Wreszcie trzecie podejście to rozwijanie własnych kategorii analitycznych z inspiracji dychotomiami Wierzbickiego, co podjęła Domańska.

Pozostaje jeszcze kwestia rozwoju „oprzyrządowania” badawczego, jako głównego dziedzictwa, które zostawił historykom organizacyjnym profesor Wierzbicki. Na seminarium dyplomowym z zarządzania, przy okazji omawiania pracy magisterskiej Anny Kubały, kilka lat temu zmodyfikowane zostały dychotomie historiograficzne jego autorstwa na potrzeby analizy tekstów dotyczących biznesu. Jak pokazują przypadki ich użycia opisane w przytoczonych przez nas pracach, stały się one pewnym standardem wśród początkujących adeptów stosowanej historii biznesu, przynajmniej na Wydziale Zarządzania UW. Mamy nadzieję, że to dobry początek.

Jako *postscriptum* chcemy zasygnalizować także zupełnie odmienne od przytoczonych przez nas wcześniej, bardzo praktyczne wykorzystanie zmodyfikowanych dychotomii historiograficznych Wierzbickiego. Aneta Kubasińska zidentyfikowała za ich pomocą trendy w stylistyce paznokci⁵⁹. Zrobiła to ze wszelkich miar poprawnie metodologicznie, analizując treść branżowego czasopisma. Jej praca miała charakter niszowy, nie dotyczyła zadań poznawczych tradycyjnie rozumianej historii historiografii (choć pozostaje ciekawą inspiracją do poszerzenia możliwości badawczego wykorzystania dychotomii historiograficznych), nie znalazła więc miejsca w naszym artykule. Okazała się jednak pożyteczna dla praktyków. Sprawiała pewne trudności recenzentowi, pewnie wzbudziłaby podobne reakcje u niektórych przynajmniej akademickich historyków historiografii, być może formułujących oskarżenia o profanację dziedziny. My jednak jesteśmy pewni, że nie byłaby to reakcja profesora Andrzeja Wierzbickiego.

Bibliografia

- I. Bukalska, *Recepcja metodologii teorii ugruntowanej wśród polskich badaczy – refleksje 50 lat po publikacji Barney’a G. Glasera i Anselma L. Straussa*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 15, 2019, nr 3, s. 92–114
- C. Chihadeh, *Towards Critical Historical Studies. An Emancipatory Ontology*, w: *Historical Organization Studies*, red. M. Maclean, S. Clegg, R. Suddaby, C. Harvey, London–New York 2021, s. 77–89
- E. Domańska, *Metodologia praktyczna*, w: *Wprowadzenie do metodologii historii*, red. E. Domańska, J. Pomorski, Warszawa 2022, s. 359–362
- W. Domańska, *Analiza możliwości powstania i rozwoju neurohistorii organizacyjnej*, Warszawa 2022, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW
- P. Golus, *Wkład kobiet w rozwój zarządzania w Polsce u jego początków na przykładzie prac Józefy Joteyko*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW

---

⁵⁹ A. Kubasińska, *Trendy w stylistyce paznokci z perspektywy historii organizacyjnej*, Warszawa 2021, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW.

- P. Górski, T. Ochowski, *Scientific Editors' Note*, „Problemy Zarządzania – Management Issues” 18, 2020, nr 2(88), Issue subject: *Management as a Historic Symphony – Historic Approach to Organizational Studies*, s. 5–10
- A.F. Grabski, *Zarys historii historiografii polskiej*, Poznań 2010
- Handbook of Research on Management and Organizational History*, red. K. Bruce, Cheltenham (MA) 2020
- T. Hertog, *O pochodzeniu czasu. Ostateczna teoria Stephena Hawkinga*, tłum. T. Lanczewski, Poznań 2023
- T. Hertog, P. Łepkowski, *Mariaż matematyki i magii intuicji*, „Plus Minus”, dodatek do „Rzeczpospolitej” 118, 3–4 VI 2023
- Historycy o historii. Od Adama Naruszewicza do Stanisława Kętrzyńskiego, 1775–1918*, red. M.H. Serejski, Warszawa 1963
- Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce XIX i XX wieku*, red. R. Kołodziejczyk, Warszawa 1993
- M. Koczyński, *Historia gospodarcza ciała. Studia z dziejów biologicznego standardu życia na ziemiach polskich*, Warszawa 2018
- M. Kostera, *After the Apocalypse. Finding Hope in Organizing*, Winchester (UK)–Washington 2020
- M. Kostera, J. Średnicka, *Poezja i zarządzanie. Inspiracje dla menadżera humanisty*, w: *Komunikacja społeczna w zarządzaniu humanistycznym*, red. M. Kostera, B. Nierenberg, Kraków 2016, s. 151–165
- A. Kubala, *Dzieje firmy Lilpop, Rau i Loewenstein w świetle historiografii organizacji*, Warszawa 2018, mps pracy magisterskiej, Wydział Zarządzania UW
- A. Kubasińska, *Trendy w stylistyce paznokci z perspektywy historii organizacyjnej*, Warszawa 2021, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW
- A. Leyk, J. Wawrzyniak, *Cięcia. Mówiona historia transformacji*, Warszawa 2020
- W. McKinley Runyan, *Historie życia a psychobiografia. Badania teorii i metody*, tłum. J. Kasprzewski, Warszawa 1992
- A.J. Mills, M.M. Novičević, *Management and Organizational History. A Research Overview*, London–New York 2020
- T. Ochowski, *Karol Adamiecki and the Historiographical Paradox of the Origin of Management*, „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej” 11, 2019, s. 103–113
- T. Ochowski, *Tradycje przedsiębiorczości w Polsce jako źródło kapitału kulturowego organizacji*, Warszawa 2013
- [T. Ochowski], *Z recenzji dr. hab. Tomasza Ochowskiego, prof. Uniwersytetu Warszawskiego*, w: S. Kamosiński, *Przedsiębiorcy w Polsce w latach 1989–2019*, Bydgoszcz 2023, s. 414–415
- T. Ochowski, M. Szukała, *W kierunku „prowincjalizacji” historii biznesu. Amerykańskie źródła a polskie doświadczenia na przykładzie propozycji interpretacyjnych prac Ryszarda Kołodziejczyka*, „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej” 7, 2015, s. 143–167
- The Oxford Handbook of Business History*, red. G. Jones, J. Zeitlin, Oxford 2008
- P. Pleskot, *Intelektualni sąsiedzi. Kontakty historyków polskich ze środowiskiem „Annales” 1945–1989*, Warszawa 2015
- A. Różalska, T. Ochowski, I. Łęcka, *Historiographic Antecedents of Integrated Paediatric Patient Care. An Example of the “Karol and Maria Hospital” in Warsaw 1913–1939*, w: *2nd Scientific Conference on Interdisciplinarity of Health and Healthcare, 6th–7th July 2020. Abstract Book*, Warszawa 2020, s. 28–30.
- R. Sakowski, *Szkic historii historiografii giełdy w Warszawie*, Warszawa 2022, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW
- M.H. Serejski, A. Wierzbicki, *„Neutralny obiektywizm” a patriotyczne zaangażowanie w życiu i działalności naukowej Władysława Smoleńskiego*, w: W. Smoleński, *Mieszkaństwo warszawskie w końcu XVIII wieku*, Warszawa 1976, s. 5–35.

- M. Skubina, *Henryk Gruber i Marek Breit – prekursorzy nowoczesnego zarządzania finansami w Polsce pochodzący z tradycji żydowskiej*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW
- A. Wierzbicki, *Czarnowidztwo czy apologia? W poszukiwaniu prawdy historycznej*, w: W. Smoleński, *Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII. Studia historyczne*, oprac. i wstęp A. Wierzbicki, wyd. 4, Warszawa 1979, s. 5–22
- A. Wierzbicki, *Europa w polskiej myśli historycznej i politycznej XIX i XX wieku*, Warszawa 2009
- A. Wierzbicki, *Jak powstało państwo polskie? Hipoteza podboju w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, Warszawa 2019
- A. Wierzbicki, *Od Klio polskiej do „Klio Polskiej”*, „Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej” 7, 2015, s. 7–9
- A. Wierzbicki, *Poczet historyków polskich. Historiografia polska doby podzaborowej*, Poznań 2014
- A. Wierzbicki, *Spory o polską duszę. Z zagadnień charakterologii narodowej w historiografii polskiej XIX i XX wieku*, wyd. 2. rozsz., Warszawa 2010
- A. Wiliński, *Problematyka biznesowa w książkach historycznych dotyczących uzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r.*, Warszawa 2023, mps pracy licencjackiej, Wydział Zarządzania UW

Applied historiography? Contributory (for now) use of Andrzej Wierzbicki's ideas for the needs of management studies

Since the beginning of the twenty-first century, there has been an increasing interest in the use of historiography for research in the field of organization and management studies. Such aspirations still encounter various difficulties caused by the complex relations between management sciences and historical sciences. The article sketches these conditions in the world and in Poland. Against this background, it focuses on showing the applications of historiographic categories identified by the historian of Polish historiography, Andrzej Wierzbicki (1942–2022). He brought together an interdisciplinary team of researchers, including business historians and specialists in management studies at the Institute of History of the Polish Academy of Sciences. Researchers and students associated with this group began to apply Wierzbicki's historiographic categories – “monarchism”/“republicanism”, “optimism”/“pessimism”, “state”/“nation” and “Occidentalism”/“ethnocentrism” – to study in the field of management. These dichotomies, after modification, as: “centralization”/“decentralization (of power)”, “optimism”/“pessimism”, “structures”/“employees” and “native patterns”/“foreign (Western) patterns”. These dichotomies, after modification as: “decentralization”/“centralization (of power)”, “optimism”/“pessimism”, “structures”/“employees”, and “native patterns”/“foreign (Western) patterns” have been used for research in the field of management in three ways: (1) analysis of contemporary historical literature in the context of organizational issues, (2) analysis, using the categories of historiographic source texts, i.e. publications from the past, and (3) developing new analytical categories inspired by Wierzbicki's dichotomies. These are only bachelor's and master's theses for now, but they create interesting inspirations for the future.

Tomasz Ochowski – historyk i psycholog organizacji oraz praktyk zarządzania w sektorze publicznym, trener umiejętności społecznych, szkoleniowiec i doradca biznesowy. Dr hab. nauk ekonomicznych w dziedzinie zarządzania, dr nauk humanistycznych w dziedzinie psychologii. Jest profesorem Uniwersytetu Warszawskiego w Zakładzie Zarządzania Społecznego na Wydziale Zarządzania UW. Zorganizował tam i kieruje Centrum Historii Organizacyjnej, któremu nadał

charakter międzynarodowy. Pracuje również na samodzielnym stanowisku ds. relacji z pracownikami w Centrali Instytutu Pamięci Narodowej. Jego zainteresowania skupiają się wokół teorii i praktyki humanistycznego nurtu zarządzania, ze szczególnym uwzględnieniem zastosowania aparatu intelektualnego historii historiografii do problematyki organizacyjnej (historiografia organizacji), łączenia psychologii i historii w kontekście badań organizacyjnych, a także wokół kulturowych, międzykulturowych, narracyjnych i retorycznych aspektów psychologii organizacji i zarządzania ludźmi oraz reinterpretacji polskich tradycji biznesowych i – szerzej – intelektualnych związanych z teorią i praktyką organizacji. Rozwija historiografię organizacji zarówno jako obszar badawczy zarządzania humanistycznego, jak i narzędzie doskonalenia umiejętności menedżerskich, co realizuje poprzez szkolenia i doradztwo. Autor m.in.: *Tradycje przedsiębiorczości w Polsce jako źródła kapitału kulturowego organizacji*, Warszawa 2013; *Raz na górze, raz na dole. O badaniu koniunktury w Polsce*, Warszawa 2019. E-mail: ochinto@wz.uw.edu.pl

Aleksandra Wilińska – ekonomistka, absolwentka studiów MBA Szkoły Biznesu Politechniki Warszawskiej. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół ewolucji biznesu, ze szczególnym uwzględnieniem procesów inwestycyjnych. E-mail: olkamewil@gmail.com

Aleksander Wiliński – absolwent Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: historia biznesu oraz historia gospodarcza. E-mail: a.wilinski@outlook.com